

ВІДГУК

офіційного опонента

завідувача кафедри земельного кадастру

Львівського національного університету ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького Міністерства освіти і науки України,

доктора економічних наук, професора **ТАРАТУЛИ Руслани Богданівни**

на дисертацію **ЗАВОДЯНОЇ Марії Володимирівни** на тему:

«Еколого-економічні фактори формування земельного капіталу в аграрній сфері»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 051 «Економіка»

галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Актуальність теми дисертаційного дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами. У сучасних умовах розвитку аграрного сектору України, які характеризуються впливом збройного конфлікту, деградацією природних ресурсів та зміною клімату, особливої актуальності набуває проблема формування земельного капіталу як фінансового активу, здатного генерувати додану вартість для сільського господарства. Земля виступає ключовим ресурсом аграрної економіки, що забезпечує продовольчу безпеку, формує експортний потенціал і визначає соціально-економічний розвиток сільських територій.

Водночас недосконалість існуючих підходів до оцінки вартості землі, відсутність повноцінного обліку прав та обмежень, а також фрагментарність державних механізмів управління створюють ризики зниження ефективності використання земельних ресурсів. Це особливо загострюється в умовах впливу воєнних дій на земельні ресурси та необхідності дотримання принципів екологічної безпеки й прав людини в рамках земельної політики.

Таким чином, в умовах воєнних викликів та післявоєнного відновлення проблема інтеграції економічних та екологічних факторів у процес формування й оцінки земельного капіталу є надзвичайно актуальною, що й обумовлює своєчасність та значущість дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження пов'язане з науково-дослідними роботами Інституту землекористування НААН: 38.00.03.03.Ф «Інституційні основи формування та функціонування земельного капіталу сільських територій»; 38.00.04.02.П «Інформаційно-аналітичне забезпечення оцінювання земель сільськогосподарського призначення»; 38.00.01.05.П «Удосконалення нормативно-правового забезпечення урегулювання земельних відносин в Україні у зв'язку з євроінтеграцією».

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Комплексний аналіз змісту дисертаційного дослідження та опублікованих за його результатами наукових праць дає підстави зробити висновок про високий рівень достовірності й обґрунтованості висновків і рекомендацій,

які ґрунтуються на використанні коректного методичного інструментарію та опрацюванні репрезентативного масиву джерельної бази.

Зокрема, поєднання системного підходу, аналізу і синтезу, дедукції та індукції дозволило здійснити дослідження процесів формування земельного капіталу крізь призму причинно-наслідкових зв'язків між економічними та екологічними факторами. За допомогою методу аналогій і порівнянь та інституціонального аналізу теоретичні положення роботи підкріплено вивченням вітчизняного і зарубіжного досвіду нормативно-правового регулювання земельних відносин.

Аргументованість результатів дисертації підтверджується застосуванням сценарного моделювання справедливої вартості земельного капіталу за чотирма альтернативними сценаріями з диференційованими значеннями ставки дисконтування та премії за ризик, що дозволило розрахунково обґрунтувати вплив воєнних ризиків на капіталізовану вартість земельних ресурсів. Використання геоінформаційних технологій (QGIS, ArcGIS) для просторового аналізу зонування території за рівнями небезпеки та визначення транспортної доступності є свідченням об'єктивності дослідження та застосування сучасного методичного апарату.

У цілому достовірність отриманих результатів обумовлюється використанням значного масиву інформації: даних Державного земельного кадастру, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, матеріалів дистанційного зондування Землі, нормативно-правового базису України та міжнародних стандартів ООН і FAO.

Дисертація Марії Заводяної є самостійно виконаним і завершеним науковим дослідженням. Усі сформульовані в роботі положення, висновки і рекомендації характеризуються високим ступенем достовірності, належною аргументованістю та мають реальне практичне значення.

Новизна наукових досліджень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Результати дисертаційного дослідження характеризуються науковою новизною в частині обґрунтування теоретико-методичних засад і прикладних рішень формування та управління земельним капіталом в аграрній сфері.

До найвагоміших результатів проведеного дослідження, що становлять науковий і практичний інтерес, належать положення, в межах яких:

вперше обґрунтовано концептуальний підхід до формування земельного капіталу, що базується на визнанні та реалізації ключових прав людини у сфері землекористування відповідно до міжнародних стандартів ООН та FAO, а також змодельовано концепцію справедливої вартості земельного капіталу на основі інтегрованого правозахисного підходу з урахуванням воєнних ризиків, компенсаційних механізмів, ставки дисконтування та премії за ризик;

удосконалено визначення поняття «земельний капітал» в аграрній сфері шляхом доповнення його фінансово-активним та інвестиційним компонентами, а також методичні засади інформаційно-аналітичного забезпечення оцінювання земельного капіталу через інтеграцію даних Державного земельного кадастру, дистанційного зондування Землі, машинного навчання та штучного інтелекту в єдину мультиджерельну аналітичну платформу;

набули подальшого розвитку теоретико-методичні засади розвитку земельного капіталу як системної єдності природного, інтелектуального, майнового та інституційного компонентів, а також механізм оцінки земельного капіталу, доповнений блоком індикаторів впливу воєнних дій (площа замінованих угідь, витрати на розмінування, ризики повторного мінування та забруднення).

Загалом, у своїй сукупності результати дослідження становлять ґрунтовний теоретико-практичний базис для формування сучасної моделі оцінки та управління земельним капіталом в умовах воєнних викликів і післявоєнного відновлення аграрного сектору України.

Практична цінність результатів дослідження. Практична цінність результатів дисертаційного дослідження зумовлена обґрунтуванням прикладних аспектів формування та оцінки земельного капіталу, зокрема в економічному та екологічному вимірах.

Рекомендації, отримані в результаті дослідження, було використано ДУ «Інститут охорони ґрунтів України» для вдосконалення методичних підходів з охорони земель сільськогосподарського призначення та ґрунтів, пошкоджених внаслідок бойових дій (акт впровадження № 158-1.04/499 від 08.04.2026 р.).

Методичні підходи до збору та обробки даних для оцінювання земель сільськогосподарського призначення було використано в науково-дослідній роботі 38.00.04.02.П Інституту землекористування НААН (номер державної реєстрації 0124U001744) (акт впровадження № 68 від 30.04.2026 р.).

Повнота висвітлення результатів дослідження у наукових публікаціях. Повнота викладення основних результатів дисертаційного дослідження забезпечена їх висвітленням у 22 наукових працях, з яких 2 колективні монографії, стаття у науковому періодичному виданні, проіндексованому у міжнародних наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 6 матеріалів наукових конференцій, проіндексованих у міжнародних наукометричних базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 5 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 8 тез наукових доповідей.

Ключові ідеї роботи пройшли апробацію на міжнародних наукових конференціях, зокрема «GeoTerrace» (м. Львів, 2023–2025 рр.), «Формування сталого землекористування: проблеми та перспективи» (м. Київ, 2023–2024 рр.) та інших. Рівень наукових видань

та системність викладу матеріалів відповідають чинним нормативним вимогам щодо апробації та висвітлення результатів дисертаційного дослідження.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 364 найменування, і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 316 сторінок, робота містить 18 таблиць і 52 рисунки. Матеріали дослідження викладено логічно та послідовно, його методика повністю узгоджується з метою.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади формування земельного капіталу в аграрній сфері» розкрито поняття земельного капіталу та його роль в аграрній сфері, досліджено економічну природу земельного капіталу та ренти, систематизовано екологічні фактори формування земельного капіталу в аграрній сфері. Особливої уваги заслуговує ретроспективний аналіз наукових поглядів вітчизняних і зарубіжних дослідників на трактування землі як капіталу, що дозволило авторці сформулювати власне уточнене визначення досліджуваної категорії.

Другий розділ «Аналіз сучасного стану земельного капіталу в аграрній сфері України» присвячено інформаційно-аналітичному забезпеченню формування та оцінки земельного капіталу, аналітичній оцінці економічних та екологічних факторів його формування, а також виявленню сучасних проблем і напрямів удосконалення. За допомогою опрацювання значного масиву статистичних, кадастрових і геопросторових даних здійснено комплексну діагностику стану земельного капіталу в аграрній сфері України, що слугувало репрезентативним емпіричним підґрунтям для розроблення пропозицій у третьому розділі.

У третьому розділі «Напрями удосконалення механізмів управління земельним капіталом в аграрній сфері» обґрунтовано концептуальні засади удосконалення механізмів управління земельним капіталом, запропоновано модель інституційного забезпечення управління земельним капіталом в умовах воєнних та постконфліктних ризиків, розроблено економічні інструменти управління земельним капіталом (диференційоване оподаткування, субсидування природоорієнтованих практик) та сформовано стратегічні напрями поглиблення екологізації формування земельного капіталу. Обґрунтовано, що реалізація запропонованих заходів сприятиме відновленню пошкоджених земель та підвищенню інвестиційної привабливості земельного капіталу аграрної сфери.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертаційне дослідження та наукові праці, в яких висвітлено основні його результати, повною мірою відповідають принципам дотримання академічної доброчесності, не містять фактів плагіату та інших порушень (самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Дисертація виконана державною мовою, її текст відповідає науковій стилістиці. У роботі цілком забезпечено комплексність і системність дослідження, що зумовило цілісність наукового викладу.

Оформлення використаних джерел і посилання на них у тексті роботи здійснено відповідно до чинних стандартів.

Сформульовані в дисертації положення, висновки і пропозиції відзначаються логічною взаємоузгодженістю, аргументованістю та змістовною завершеністю.

Дискусійні положення та зауваження. У цілому позитивно оцінюючи науковий рівень дисертаційного дослідження Марії Заводяної, вважаємо за доцільне виокремити такі дискусійні положення:

1. У дисертації запропоновано методику сценарного моделювання справедливої вартості земельного капіталу, що включає чотири альтернативні сценарії із диференційованими значеннями ставки дисконтування та премії за ризик. У зв'язку з цим доцільно було б докладніше обґрунтувати методичний інструментарій визначення конкретних числових параметрів цих ставок для кожного сценарію та навести результати перевірки чутливості моделі до зміни вхідних показників.

2. Авторкою запропоновано модель інституційного забезпечення управління земельним капіталом в умовах воєнних та постконфліктних ризиків, що передбачає створення єдиного координаційного органу з повноваженнями щодо управління протимінною діяльністю. Зважаючи на це, варто було б аргументувати механізм взаємодії пропонованого органу з уже наявними інституціями у сфері розмінування та відновлення земель, зокрема щодо розмежування повноважень.

3. У роботі обґрунтовано доцільність диференційованого оподаткування та субсидування природоорієнтованих практик землекористування як економічних інструментів раціонального використання сільськогосподарських земель. Бажано було б висвітлити авторське бачення очікуваного фіскального навантаження на бюджет від запровадження таких механізмів в умовах обмежених бюджетних ресурсів воєнного та післявоєнного періодів.

4. Результати здійсненого в дисертаційному дослідженні виявлення закономірностей впливу екологічних факторів (якості ґрунтів, рівня деградації, антропогенного навантаження) на формування земельного капіталу підтверджують доцільність їх урахування в інтегрованих моделях оцінювання. При цьому доцільно було б конкретизувати кількісні показники тісноти зв'язку (кореляційного чи регресійного аналізу) між зазначеними факторами та капіталізованою вартістю земельних ресурсів.

Зазначені зауваження і побажання мають характер наукової дискусії, вказують на перспективні орієнтири подальших наукових розвідок у межах теми та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Марії Заводяної.

Загальний висновок. Дисертація Марії Заводяної на тему: «Еколого-економічні фактори формування земельного капіталу в аграрній сфері» є цілісним, самостійно виконаним дослідженням.

Положення, висновки і практичні рекомендації, сформульовані в роботі, спираються на ґрунтовну теоретичну базу, характеризуються науковою новизною та мають вагоме теоретичне й прикладне значення. Структура роботи та її змістовне наповнення забезпечують повне виконання поставлених завдань і досягнення мети дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження повною мірою відображено в опублікованих наукових працях.

Актуальність теми дисертації, ступінь обґрунтованості викладених у ній наукових положень, висновків і рекомендацій, новизна, повнота викладення в опублікованих наукових працях, підтверджена практична значущість повністю відповідають вимогам Міністерства освіти і науки України. Таким чином, дисертація на тему: «Еколого-економічні фактори формування земельного капіталу в аграрній сфері» відповідає спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Заводяна Марія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент завідувач кафедри земельного кадастру Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, доктор економічних наук, професор Руслана ТАРАТУЛА